

Кучеренко І. В.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті досліджено особливості україномовного перекладу німецькомовної юридичної термінології. Особливу увагу приділено структурно-семантичному аналізу німецькомовної правничої термінології, розглянуто її стилістичні та функціональні особливості. Подано ідею врахування зазначених характеристик під час перекладу. Зокрема зауважено, що структура юридичних термінів має вагоме значення під час вибору способів і шляхів їх перекладу. У розгляді юридичної термінології в перекладацькому аспекті важливо враховувати специфіку перекладу однокомпонентних і багатоконпонентних термінів. У німецькій юридичній термінології продуктивним способом словотворення є словоскладання. Отже, особливі труднощі під час перекладу викликають багатоконпонентні складні терміни, адже перед перекладачем постає проблема встановлення внутрішніх смислових зв'язків. У роботі окреслено основні способи перекладу українською мовою юридичної термінології німецької мови. У дослідженні здійснено перекладацький аналіз німецькомовної термінологічної лексики в галузі юриспруденції. Відзначено, що для передачі термінів мовою перекладу перекладач вдається до перекладацьких трансформацій, за допомогою яких здійснюється перехід від одиниці оригіналу до одиниці перекладу. Проведене дослідження дало змогу виявити основні перекладацькі закономірності. Під час перекладу відібраних нами юридичних термінів застосовувалися такі лексико-граматичні трансформації: калькування, транскодування (транскрипція та транслітерація), описовий переклад, пошук еквівалента й аналога, лексична заміна, переосмислення або модуляція значення, генералізація, конкретизація. У деяких випадках використовується прийом прямого графічного переносу і зміна частини мови. Розглядаючи особливості перекладу німецькомовних термінів із погляду впливу семантики, зазначимо, що, зважаючи на те, що більшість із них запозичені тезаурусом української мови, вони зазвичай перекладаються за допомогою транскрипції, калькування, пошуку еквівалента і прямого графічного переносу.

Ключові слова: юридична термінологія, труднощі перекладу, еквівалентність, адекватність, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми. Актуальність наукового пошуку статті зумовлена тим, що в сучасному світі в результаті активного розвитку міжнародних відносин у таких сферах людської діяльності, як політика, наука, культура й економіка, зростає значення успішної комунікації між представниками різних країн. Варто зазначити, що такий тип відносин часто регламентується правовими документами, серед яких трапляються як державні контракти, так і прості заявки на отримання вакансії за кордоном тощо. Отже, юридичний переклад в наші дні став одним із найбільш затребуваних видів перекладу. Правнича мова має свої закономірності й особливості, які мають враховуватися під час перекладу. У зв'язку із цим перекладацький аналіз німецькомовної юридичної термінології є дуже значущим і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури із проблеми дослідження свідчить, що проблема визначення осо-

бливостей перекладу термінології є об'єктом пильної уваги науковців. Це питання неодноразово було предметом різних наукових розвідок. Зокрема, особливості перекладу термінів досліджувалися у працях багатьох науковців, серед яких В. В. Виноградов, В. Н. Комісаров, Я. І. Рецкер, І. В. Корунець, А. В. Федоров, А. Д. Швейцер, Т. А. Казакова, П. Ньюмарк та інші теоретики і практики перекладу. У їхніх роботах висвітлено способи перекладу термінології, за допомогою яких стає можливою точна передача термінів як головних одиниць тексту спеціальної спрямованості, що є обов'язковою умовою правильності перекладу всього тексту загалом. Інтереси вчених в основному були зосереджені на виявленні особливостей перекладу англійської термінології, проте є також низка робіт, присвячених вивченню німецькомовної юридичної термінології. Фундаментальні роботи в цій галузі належать таким вітчизняним і зарубіж-

ним лінгвістам, як М. Г. Гамзатов [2], К. Г. Крушельницька [5], С. Griebel [6], S. Pommer [7], іншим. У рамках цих досліджень розкривається сутність техніки та специфіки юридичного перекладу, досліджуються шляхи подолання перекладацьких перепон у досягненні адекватності перекладу, проводяться емпіричні дослідження процесу перекладу. Роботи цих авторів значною мірою сприяли вивченню теорії, практики та досвіду перекладу юридичної термінології. Вони зробили істотний внесок у вивчення проблеми складнощів перекладу німецькомовної юридичної термінології та шляхів їх подолання. Отже, питання перекладу німецькомовної юридичної термінології досліджується значною кількістю вітчизняних та закордонних науковців, у роботах яких відображено теоретичні та практичні аспекти юридичного перекладу.

Інтереси вчених були сфокусовані на питанні адекватного та точного перекладу термінологічних одиниць юридичної сфери. Науковці широко вивчають перекладацькі стратегії, прийоми і тактики. Праці цих авторів становлять теоретичну та методологічну основу роботи.

Незважаючи на те, що вивчення особливостей перекладу німецькомовної юридичної термінології неодноразово було об'єктом дослідження в межах лінгвістичних студій, питання її україномовного перекладу з урахуванням структурно-семантичних, стилістичних та функціональних особливостей потребує подальшого розроблення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей перекладу українською мовою німецькомовної юридичної термінології.

Поставлена мета досягається шляхом розв'язання таких основних завдань:

- здійснити аналіз джерельної бази із проблеми дослідження;
- обґрунтувати ключові терміни;
- проаналізувати способи німецько-українського перекладу юридичних термінів, здійснити статистичний аналіз способів їх перекладу.

Для досягнення поставленої мети в дослідженні ми використовували загальнонаукові та спеціальні методи наукового пошуку, основними з яких є: метод суцільної вибірки, метод аналізу та синтезу, метод перекладацького аналізу, статистичний метод.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що її результати уможливають актуалізувати знання та розширити уявлення про особливості перекладу українською мовою німецькомовної юридичної термінології.

Виклад основного матеріалу. Джерелом нашого дослідження слугував німецько-український словник юридичних термінів [8]. У межах цієї статті ми проаналізували понад 70 німецькомовних юридичних термінів із метою визначення особливостей їх україномовного перекладу та частотності вживання тих чи інших перекладацьких прийомів.

Дослідники виділяють декілька основних способів перекладу іншомовної лексики: буквальний переклад, що має на меті не стільки переклад, скільки передачу іншомовної одиниці, що включає транслітерацію, транскрипцію, калькування, а також утворення семантичного неологізму; функціональний переклад, що включає підбір еквівалента або функціонального аналога, а також експлікацію (описовий переклад); лексичні та лексико-граматичні трансформації, що включають диференціацію значень, конкретизацію або генералізацію значення лексеми, контекстуальний переклад, антонімічний переклад, цілісне перетворення, компенсацію тощо [1–3].

В. Н. Комісаров розділяє трансформації на лексичні, граматичні та лексико-граматичні залежно від характеру перетворень [3, с. 159]. До граматичних трансформацій належать: дослівний переклад (синтаксичне уподібнення), членування й об'єднання речень, граматичні заміни (частин мови, порядку слів, членів речення, зміна типу синтаксичного зв'язку). До лексичних перетворень дослідник відносить: транскрипцію / транслітерацію, перекладацьке калькування, лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція). До особливої групи, на думку В. Н. Комісарова, належать лексико-граматичні заміни, а саме антонімічний і описовий переклад, прийом компенсації [3, с. 163].

Передусім проаналізуємо тенденції вибору тих чи інших перекладацьких прийомів під час перекладу німецькомовної юридичної термінології.

Урахування структури термінів під час перекладу є необхідною умовою еквівалентного й адекватного перекладу. У межах цього дослідження було вирішено взяти за основу класифікації форму вираження відібраних термінів, у результаті чого було виділено такі групи:

1. Однокомпонентні терміни (іменники, дієслова).
2. Багатокомпонентні структури (словосполучення, канцеляризми (іменні присудки, аналітичні дієслівні структури, прийменникові групи), аббревіатури та латинські вкраплення).

Наші спостереження показують, що практично всі юридичні однокомпонентні терміни, виражені

простими словами, перекладаються українською мовою аналогічними структурами. Добирається еквівалент у мові перекладу для забезпечення однозначності й точності, отже, переклад відбувається без застосування трансформацій, наприклад: (1) *die Pflicht* – зобов'язання, (2) *das Abkommen* – угода, (3) *die Zugeständnisse* – поступки, (4) *die Person* – особа тощо. У такому разі відбувається пряма підстановка основного словникового значення терміна в мові перекладу, додаткові коментарі в тексті перекладу є зайвими.

Продуктивним способом перекладу юридичної термінології, запозиченої з римського права або з інших розвинених правових систем, є транслітерація: (5) *das Akzept* (від лат. *acceptum*) – акцепт; (6) *das Vindizieren* (від лат. *vindicare*) – виндикація; (7) *die Alimente* (від лат. *alimentum*) – аліменти тощо.

Транслітерація та транскрибування також використовуються для передачі незапозиченої німецької юридичної термінології: (8) *der Bundesrat* – бундесрат, (9) *der Bürger* – бюргер тощо.

Проте іноді під час перекладу терміна відбувається конкретизація значення, наприклад: (10) *die Vermutung* – презумпція (основне значенням лексеми *Vermutung* – припущення), (11) *der Widerspruch*, (12) *der Konflikt* – колізія (безпосереднім перекладом цих термінів слугує загально-вживаний іменник зі значенням *конфлікт*, тоді як лексема «колізія» є вузькопрофесійним терміном), (13) *der Alleinrichter* – одноосібний суддя.

Під час перекладу юридичного терміна (14) *die Prüfung* – розгляд – доцільно використати прийом генералізації, адже він має більш конкретне значення – контроль, перевірка, що не є дуже доречним саме в юридичному перекладі.

Німецькомовні терміни (15) *der Mord*, (16) *die Tötung*, (17) *der Totschlag* виступають у значенні «убивство», проте їхня уявна на перший погляд синонімічність може призвести до серйозних помилок у вживанні в мові. Отже, під терміном *der Mord* розуміється умисне вбивство за обтяжуючих обставин; термін *die Tötung* означає вбивство; умертвіння, воно може бути скоєно як з необережності, так і навмисно; термін *der Totschlag* позначає вбивство без обтяжуючих обставин.

Іноді перекладач може обрати однаковий варіант перекладу для декількох термінів із синонімічним значенням, наприклад: (18) *die Vorlagen*, (19) *die Stellungnahmen*, (20) *die Darlegungen* – заяви. Зазначені німецькомовні поняття мають деякі семантичні відмінності та різне контекстуальне вживання.

Німецький варіант *die Vorlagen*, утворений від дієслова *vorlegen* зі значенням «надати, подати», варто вживати як загальне поняття будь-якого документа, який подається на розгляд. Іменник *die Darlegung* має пряме значення «виклад, пояснення» і може вживатися тоді, коли йдеться про опис стороною стану справ. Значення терміна *die Stellungnahme*, безпосереднім перекладом якого є виклад думки, подібне до значення іменника *die Darlegung* і означає думку сторін щодо ситуації, що склалася. Україномовний варіант «заява» за семантикою збігається з німецьким відповідником *die Vorlage*, адже має досить загальне значення «офіційне повідомлення в письмовій формі» і не відображає сему «вираження думки щодо обставин, що склалася», подібно до лексем *die Darlegung* та *die Stellungnahme*. Незважаючи на це, уважаємо таку заміну цілком можливою через те, що в українській мові немає терміна з абсолютно еквівалентною семантикою.

Іноді під час перекладу однокомпонентного терміна відбувається заміна простого слова словосполученням, наприклад: (21) *der Dritte* – третя особа. Юридичний термін, виражений прикметником, перекладається українською мовою за допомогою атрибутивного сполучення з додаванням семантичного компонента – «особа».

Зважаючи на відмінності структур німецької й української мов, більшість німецьких складних слів, або композитів, в українській мові замінюються словосполученнями з різними видами зв'язку і різною кількістю компонентів. Наприклад: (22) *die Welthandelsorganisation* – Світова організація торгівлі, (23) *das Einspruchsgremium* – апеляційний орган, (24) *die Schiedssprüche* – арбітражні рішення.

У юридичному терміні (25) *das Industrieland-Mitglied* – розвинена країна-член – використовується прийом модуляції і компонент *Industrie-* передається за допомогою прикметника «розвинена», оскільки під терміном *das Industrieland* розуміється країна з розвинутою економічною й індустріальною системами.

Прийом конкретизації значення використовується під час перекладу терміна (26) *die Sondergruppe* – третейська група. У німецькому варіанті компонент *sonder* – «особливого призначення, спеціальна» підкреслює мету створення органу, тоді як в основі україномовної номінації закладено членський склад даної групи (третейський – незалежний, що складається із третіх осіб).

У композиті (27) *die Sachverständigengruppe* – консультативна група експертів – відбувається

не лише заміна композита словосполученням із підрядним зв'язком, але й додавання смислового компонента «консультативна» з метою конкретизації функції поданого органу.

Під час перекладу юридичних термінів, виражених дієсловами, також найчастіше використовуються однокореневі еквіваленти, наприклад: (28) *ermächtigen* – *уповноважувати*, (29) *ernennen* – *назначити* тощо. Іноді досягнення адекватного перекладу потребує передачі однокореневого слова за допомогою словосполучення, наприклад: (30) *verpflichten sich* – *беруть на себе зобов'язання*, (31) *bekraftigen* – *підтверджують свою готовність* тощо.

У наступному прикладі відбувається передача терміна за допомогою дієслова з іншим об'єктом семантики, аніж закладено до оригіналу: (32) *zunichte machen* – *анулювати*. Це дієслово має досить широке значення «знищувати», що не має стосунку до офіційно-ділового стилю. Українською мовою подане дієслово передається за допомогою однокореневого дієслова «анулювати», яке має більш вузьке значення.

Іноді переклад юридичних термінів-дієслів здійснюється за допомогою прийому конкретизації: (33) *beantragen* – *вимагати* (варіант перекладу несе в собі більшу імперативність, аніж німецькомовний оригінал).

Юридичні терміни, які мають багатокомпонентну структуру, можуть перекладатися українською мовою за допомогою їхніх еквівалентів, які є тотожними з погляду як структури, так і семантики, як представлено в наведених прикладах: (34) *ständiges Einspruchsgremium* – *постійний Апеляційний орган*, (35) *besondere oder zusätzliche Regeln* – *спеціальні або додаткові правила*, (36) *einschlägige Bestimmungen* – *відповідні положення*, (37) *der Binnenmarkt* – *внутрішній ринок*, (38) *gemeinsamer Markt* – *загальний ринок*, (39) *öffentlicher Dienst* – *державна служба* тощо. Калькування допомагає дослівно відтворити німецькомовний термін.

Однак іноді перекладач, зберігаючи структуру оригіналу, вдається до лексичних трансформацій. У наведених прикладах спостерігається модуляція (смиловий розвиток): (40) *Allgemeines Abkommen über den Handel mit Dienstleistungen* – *Генеральна угода про торгівлю послугами*, (41) *förmliche Gegendarstellungen* – *офіційні спростування*, (42) *zuständige Organe* – *компетентні органи*, (43) *hohe Beamte* – *старші посадові особи*, (44) *der Verwaltungsbezirk* – *адміністративний округ* тощо.

Антонімічний переклад також подеколи використовується під час перекладу багатокомпонентних юридичних термінів, наприклад: (45) *nicht öffentliche Tagung* – *закрите засідання*. Дослівний переклад є двозначним і не дозволяє досягти точності та ясності в передачі терміна українською мовою, тоді вдаємося до антонімічного перекладу – «закрите засідання».

Грамаітичні трансформації дозволяють перекласти юридичні терміни зі зміною структури оригіналу: (46) *einvernehmlich erzielte Lösungen* – *рішення, ухвалені за взаємною згодою*. Грамаітичні трансформації даного виду є типовими для подібних структур, що зумовлено особливостями німецької й української мов. Також має місце прийом модуляції.

Лексичне опущення спостерігаємо в такому прикладі: (47) *unter die Vereinbarung fallende Übereinkünfte* – *охоплені угоди*. У цьому разі навмисно опускаємо прийменникову групу *unter die Vereinbarung*, адже з контексту самої домовленості стає зрозуміло, що йдеться про угоди, на які поширюється її дія. Окрім того, передача всіх компонентів прикладу українською мовою спричинила б тавтологію, адже німецькі терміни *die Vereinbarung* і *die Übereinkunft* можуть мати тотожний переклад – «угода».

У наступному прикладі використано описовий переклад: (48) *die plurilaterale Handelsübereinkunft* – *торговельна угода з обмеженою кількістю учасників*. Проте переклад цього терміна також можливий за допомогою використання словосполучення «плюрілатеральні угоди», що містить елементи транслітерації.

У перекладі канцеляризмів найчастіше використовуються:

– модуляція значення: (49) *in Abstimmung mit den Streitparteien* – *консультуючись зі сторонами спору* (також спостерігається використання грамаітичної заміни), (50) *eine Frage zur Sprache bringen* – *поставити питання*;

– пошук еквівалента: (51) *zur Kenntnis bringen* – *доводити до відома*, (52) *eine Einigung erzielen* – *досягти угоди*;

– конкретизація: (53) *Bezug nehmen auf etw.* – *називати, вказувати* (пряме значення – *посилатися на що-небудь*); (54) *die Vermutung* – *презумпція* (пряме значення – *припущення, здогадка*), (55) *Einspruch erheben* – *подати апеляцію*.

Продуктивним механізмом семантичної деривації в німецькомовному юридичному словнику є створення правничих термінів на основі власних назв. Це явище називається антономазією.

Наші спостереження показують, що транслітерація і транскрипція часто застосовуються для перекладу епонімічних термінів (термінів, що мають у своєму складі власні назви) – (56) *die Drago-Doktrin* – доктрина Драго, (57) *die Monroe-Doktrin* – доктрина Монро, (58) *die Calvo-Doktrin* – доктрина Кальво тощо. Варто зазначити, що під час перекладу власна назва з положення препозиції переходить у постпозицію щодо головного терміноелемента (Nprop. + N – Im. + Im. влас.).

Усі скорочення від початкового тексту мають бути розширені відповідно до загальноприйнятих і спеціальних норм або передані засобами транслітерації: (59) *WTO-Abkommen* – Угода про СОТ (від англ. *World Trade Organization* / нім. *Welthandelsorganisation*); (60) *GtAM* = *Gesetz über technische Arbeitsmittel* – Закон про технічні засоби праці; (61) *LKH* = *Landkreis Hannover* – Земельний округ Ганновер; (62) *BGB* = *Bürgerliches Gesetzbuch* – Цивільний кодекс; (63) *BGH* = *Bundesgerichtshof* – Федеральний суд; (64) *L.S.* (*Loco Sigilli*) – МП = Місце для печатки; (65) *a.N.* = *Arbeitsnehmer* – найманий працівник; (66) *G7-Länder* – Країни Великої сімки; (67) *SozR.* = *Sozialrecht* – соціальне право ФРН; (68) *Übk.* = *Übereinkommen* – угода, конвенція.

Уживання латинських вкраплень трапляється в юридичній літературі досить часто. Вони найчастіше передаються за допомогою прямого графічного переносу, наприклад: (69) *prima facie gelten* – вважатися *prima facie* – зі значенням здається достовірним, за відсутності доказів на користь протилежного; (70) *die lex-specialis-Regel* – правило *lex specialis*; (71) *der Grundsatz pacta sunt servanda* – принцип *pacta sunt servanda*. Такий підхід зумовлено тим, що в україномовній юридичній літературі латинь уживається досить часто, особливо якщо йдеться про міжнародне або римське право.

Деякі проблеми можуть виникнути під час перекладу німецьких юридичних термінів, що

відображають специфічні поняття німецького права: (72) *das Schöffengericht* – суд шеффенов, (73) *freiwillige Gerichtsbarkeit* – добровільна підсудність тощо. Тлумачення цих понять потребує від реципієнта екстралінгвістичних знань, зумовлених специфікою понятійного апарату права ФРН. Якщо такий юридичний термін трапляється в науково-публіцистичному виданні на юридичну тематику, перекладачеві варто зробити виноски із тлумаченням терміна.

Висновки і пропозиції. До основних проблем перекладу німецькомовних юридичних термінів належать необізнаність у предметі обговорення, неоднозначність контексту, відсутність усталених міжмовних паралелей, наявність синонімів, які відповідають одному терміну, невміння визначити семантичні відносини між компонентами тощо. Сучасна теорія і практика перекладу оперує достатньою кількістю перекладацьких прийомів і трансформацій, за допомогою яких можна подолати труднощі, які виникають через різницю в семантичних полях мови оригіналу і цільової мови, і адекватно перекласти термінологію правничої галузі. Серед найпоширеніших способів перекладу юридичних термінів відзначимо: пошук еквівалента, транскодування (транскрипція і транслітерація), калькування, лексичні заміни, додавання й опущення, конкретизацію, генералізацію, експлікацію значення, модуляцію та граматичні заміни тощо.

Отже, за результатами проведеного дослідження відзначається прагнення впорядкувати правничу термінологічну систему з метою досягнення уніфікації її універсального образу в різних країнах світу.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо в більш детальному дослідженні та всебічному вивченні особливостей перекладу українською мовою німецькомовної правничої термінології.

Список літератури:

1. Алимов В. В. Юридический перевод. Практический курс. Английский язык. Москва : КомКнига, 2005. 160 с.
2. Гамзатов М. Г. Техника и специфика юридического перевода : сборник статей. Санкт-Петербург, 2004. 184 с.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : учебное пособие для институтов и факультетов иностранных языков. Москва : ЭТС, 2002. 424 с.
4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова книга, 2003. 448 с.
5. Крушельницкая К. Г., Попов М. Н. Советы переводчику немецкого языка. Москва : Астрель, 2004. 172 с.
6. Griebel C. Rechtsübersetzung und Rechtswissen : Kognitionstranslatologische Überlegungen und empirische Untersuchungen des Übersetzungsprozesses. Berlin : Frank & Timme GmbH, 2013.
7. Pommer S. Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung. Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH, 2006.
8. Німецько-українській словник юридичних термінів / за заг. ред. С. В. Ківалова, Н. В. Петлюченко ; МОН України, НУ ОЮА. Одеса : Гельветика, 2016. 576 с.

Kucherenko I. V. PECULIARITIES OF THE UKRAINIAN TRANSLATION OF GERMAN LEGAL TERMINOLOGY

The article highlights the peculiarities of the Ukrainian translation of German legal terminology. Particular attention is paid to the structural and semantic analysis of German-language legal terminology, its stylistic and functional features are considered. The idea of taking into account these characteristics during translation is given. In particular, it is noted that the structure of legal terms is important in choosing the methods and ways of their translation. When considering legal terminology in the translation aspect, it is important to take into account the specifics of the translation of single-component and multicomponent terms. Compounding is a productive way of word formation in German legal terminology. Therefore, multicomponent complex terms cause special difficulties during translation, because the translator faces the problem of establishing internal semantic connections. The paper outlines the main ways of translating the legal terminology of the German language into Ukrainian. The study provides a translation analysis of German terminology in the field of jurisprudence. It is noted that in order to convey terms in the language of translation, the translator resorts to translation transformations, by means of which the change-over from the original unit to the translation unit is carried out. The study made it possible to identify the main translation patterns. The following lexical and grammatical transformations were used in the translation of our chosen legal terms: tracing, transcoding (transcription and transliteration), descriptive translation, search for equivalent and analogue, lexical replacement, rethinking or modulation of meaning, generalization, and concretization. In some cases, the method of direct graphic transfer and change of part of speech are used. Considering the peculiarities of the translation of German terms in terms of the influence of their semantics, we note that, given that most of them are borrowed by the thesaurus of the Ukrainian language, they are usually translated by transcription, tracing, equivalent search and direct graphic transfer.

Key words: legal terminology, difficulties of translation, equivalence, adequacy, translation transformations.